

GLOSÝ BIBLIOGRAFIA

1848 – 1945

JANČURA, Mikuláš. *OSOBNÝ
AUTOMOBILIZMUS NA SLOVENSKU
V ROKOCH 1918 – 1938*. Košice:
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2017,
170 s. ISBN 9788081525568.

Medzi rokmi 1918 – 1938 vzrástol počet motorových vozidiel na Slovensku z približne štyroch stoviek na viac ako dvadsaťosemtisíc. Podrobnejšia analýza tohto vývoja na našom území z pohľadu dejín techniky, hospodárskych dejín či historiografie všeobecne doteraz chýbala. V posledných rokoch sa však situácia zlepšuje a témy venované rozvoju infraštruktúry a motorizmu sa dostávajú do väčšej pozornosti slovenských historikov. Medzi práce z tejto oblasti sa zaraďuje aj monografia Mikuláša Jančuru venovaná osobnému automobilizmu na Slovensku v období 1. ČSR.

Publikácia si kladie za cieľ priblížiť kľúčové hospodárske a kultúrno-spoločenské determinanty rozvoja motorizácie dopravy. Neašpiruje teda na podanie komplexného vývoja motorizmu v danom priestore a čase. Vybrané faktory podporovali, alebo naopak tlmili vzostup používania osobných automobilov.

Samotná práca pozostáva z troch hlavných kapitol. V prvej autor uskutočnil rozsiahlu rešerš dostupnej literatúry českej a slovenskej proveniencie k dejinám automobilizmu v skúmanom období. Zoznam obsahuje nielen monografie, ale aj množstvo odborných štúdií, konferenčné zborní-

ky i v nedávnej minulosti obhájené diplomové a bakalárske práce. Kritizuje metódy a teoretické koncepty, ktoré boli pri riešení dejín automobilizmu využívané v minulosti, predovšetkým lineárny prístup k dejinám techniky, teda skôr deskriptívny ako analytický. V súčasnosti zaznamenáva pozitívny posun prezentovaný najmä kontextualizáciou práce historikov zasadením predmetu ich výskumu do prostredia v ktorom existuje. Vnímanie tohto stavu a pokus o zhodnotenie minulej i súčasnej paradigmy je možné chápať ako pokus o vyvolanie metodologickej diskusie.

V tomto zmysle je škoda, že do prvej kapitoly nezaradil aj prehľad inej ako českej a slovenskej literatúry. Autor považuje automobilizmus za „jeden z hlavných fenoménov vystihujúcich civilizáciu a kultúru 20. storočia“. Práve preto by bolo vhodné prácu viac zasadiť do európskeho rámca. Vývoj automobilizmu na Slovensku a v Československu nebol izolovaný. Prebiehal v čase, keď aj v ostatných európskych štátoch dochádzalo k rozsiahlej modernizácii takmer všetkých oblastí života spoločnosti. Motoristi sa stretávali s rovnakými alebo podobnými problémami ako automobilisti v iných európskych krajinách. Najmä literatúra z oblasti západnej Európy sa výskumom skúmanej oblasti zaoberala a zaoberá intenzívnejšie ako naša historiografia. Považoval by som za zaujímavé sledovať paralely v širšom geografickom priestore. Aj keď vývoj v oblasti osobnej motorizácie na Slovensku nedosahoval ani zďaleka kvantitatívne parametre ako napr. vo Francúzsku alebo Anglicku, kvalitatívne bol na podobnom stupni vývoja. Tiež by som uvítal širší výklad o tom, kedy sa vlastne stáva určitý jav fenoménom. Môžeme hovoriť o fenoméne automobilizmu na Slovensku už v roku 1918?

Tu sa zároveň dostávam k zvolenej periodizácii. Mikuláš Jančura spomína v prvopočiatoch motorizmu grófa Andrásyho, vášnivého motoristu a jedného zo zakladateľov Uhorského kráľovského automobilového klubu v roku 1900. Činnosť a aktivity klubu a jeho členov sa bezprostredne dotýkali aj územia Slovenska. Vzhľadom k tomu by bolo možno v budúcnosti prínosné v určitých oblastiach sa odstrihnúť od zaužívej periodizácie dejín založenej na vývoji politických udalostí. Domnievam sa, že výsledný obraz niektorých skúmaných oblastí by tak mohol byť celistvejší a s väčšou výpovednou hodnotou. Som presvedčený, že by to platilo aj v tomto prípade, keby práca mala presah až do 90. rokov 19. storočia. Prívatil by som tiež aspoň niekoľko informácií o metodike a kritériách výberu použitých archívnych materiálov. Autor sa v úvode zmieňuje o ich fragmentárnosti, ale bližšie sa k tomu nevyjadruje.

V druhej kapitole sa autor sústredil na analýzu „*hospodárskych predpokladov rozvoja osobného automobilizmu*“. Medzi tieto predpoklady zaraďuje jednak dostupnosť automobilov vyplývajúcu z existencie domácich automobiliek a kúpyschopnosti obyvateľstva, ďalej sektor služieb ako garážovanie, servisovanie a tankovanie automobilov. Brzdou ďalšieho rozvoja automobilizmu sa stal zlý stav cestnej siete prameniáci z dvojkoľajnej legislatívy a nedostatku peňazí. Práve tu by bolo vhodné zapracovať niektoré nedávne zistenia historikov mobility. Ak podľa ich periodizácie prijmem fakt, že medzivojnové obdobie bolo na Slovensku vo vzťahu k motorizmu zakladateľské, úloha kvality cestnej siete nemusela byť vôbec tak determinujúcim prvkom, ako sme sa doteraz domnievali. Jančura však sám zdôrazňuje, že problematika automobilizmu je mnoho-

vrstevná a jeden autor nemôže obsiahnuť ako expert všetky oblasti, medzi nimi tak rozsiahlu ako je dopravná infraštruktúra.

Tretiu kapitolu považujem za výskumne najzaujímajúšiu a najprínosnejšiu. Autor v nej zmapoval počiatky motoristických spolkov na Slovensku. Neobmedzil sa však len na suchý výpočet udalostí zo života klubov. Na stránkach motoristickej tlače a v archíváliách sledoval konflikty nielen slovenských klubov medzi sebou, ale aj v celoštátnom diskurze s kartelom Auto Klub Rrepubliky Československej. Poukázal tiež na transformačný proces využívania a vnímania automobilu v spoločnosti. Najstaršie združenie vlastníkov motorových vozidiel na Slovensku vzniklo v čase, keď automobil vlastnila len elitná časť spoločnosti. V 30. rokoch nedokázalo zmeniť svoju štruktúru prijímaním členov zo stredných vrstiev, napr. znížením členských poplatkov. V dôsledku toho vznikli nové združenia. Jednotlivé kluby boli výrazne spoločensky, ale aj národnostne diferencované.

Po formálnej stránke nie je monografia čo vytknúť. Každá kapitola má rozsah približne tridsať strán. K tomu dvadsaťdeväť strán prílohy a použité pramene a literatúra s registrami. Text je čitateľný, zaujímavý aj pre menej zainteresovaného čitateľa alebo laika. Poznámku mám k prílohám. Ich autorstvo je síce uvedené priamo pod jednotlivými reprodukciami, zoznam jednotlivých zdrojov však až na strane 159 a 160, čo neprispieva k prehľadnosti.

Monografia Mikuláša Jančuru venujúca sa rozvoju osobného automobilizmu na Slovensku v medzivojnovom období je založená na archívnom výskume a dobrej znalosti literatúry. Do slovenskej historiografie prináša nové, ucelené poznatky o zvolenej problematike. Sám autor si

uvedomuje, že zatiaľ ide len o sondu. To jej však neubrána na informačnom význame. Otvára množstvo nových výskumných otázok, ktoré budú musieť byť v budúcnosti odborne spracované. Je vhodná pre odbornú, ako aj pre širokú verejnosť. Zaraduje sa medzi základnú literatúru pre záujemcov o štúdium histórie automobilizmu na Slovensku.

Michal Ďurčo

VOZÁR, Jozef. *VÝZNAMNÍ SLOVENSKÍ PRÁVNICI – VLADIMÍR FAJNOR*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2017, 223 s. ISBN 9788022416009.

Monografia sa zaoberá životom, no predovšetkým rozsiahlymi, viacvrstevnými aktivitami pozoruhodnej, avšak verejnosti, okrem odborných právnických kruhov, málo známej osobnosti spoločenského života na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Vladimír Fajnor, tento „rytier zákona“ a „muž činu“ totiž zohral v danom období dôležitú úlohu nielen v oblasti slovenskej justície, ale v širšom slova zmysle aj v slovenskom verejnom a politickom živote. Práve preto je jeho osoba zaujímavá a prínosná aj pre historika moderných slovenských dejín. Jozef Vozár na základe rozsiahleho výskumu detailne rekonštruje obdivuhodné a mnohostranné aktivity Vladimíra Fajnora (1875 – 1952), jednak a hlavne v oblasti práva, jednak v spoločenskom živote Slovenska Československa. Mnohí slovenskí právnici v predrevrätovom období (popri viacerých kňazoch) zohrávali dôležitú úlohu v národno-emanipačnom procese. Viacerí z nich na túto svoju činnosť v oblasti práva nadviazali svojou

praktickou i teoretickou činnosťou po vytvorení československého štátu. Fajnor patril medzi nich. Pred rokom 1918 sa popri vlastnej advokátskej praxi angažoval ako vydavateľ, publicista v oblasti organizácie slovenského peňažníctva, resp. v rámci aktivít Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Už vtedy sa sporadicky prezentoval svojimi článkami a postrehmi ako právnik, ktorý prekračuje úzke slovenské profesionálne hranice.

Po prevrate V. Fajnor vďaka svojej erudícii, jazykovým a odborným schopnostiam, ale najmä vďaka svojmu entuziazmu v prospech novej republiky, razantne vstúpil do verejného života. Bol medzi prvými slovenskými županmi, ktorí v neľahkých poprevratových spoločenských, politických a personálnych pomeroch organizovali verejný i politický život na Slovensku. Veľkou mierou sa zaslúžil o obsahové, formálne i personálne poslovenčenie, resp. „počeskoslovenčenie“ domáceho súdnictva, úzkostlivo pritom dbajúc na jeho odbornú, ale aj morálnu stránku. Na jeseň 1920 si prvý raz zasadol do ministerského kresla pre zjednotenie zákonov. V krízových mníchovských dňoch sa stal v dvoch Syrového úradníckych vládach na pár týždňov opäť ministrom. Prednášal, spočiatku ako jeden z mála slovenských pedagógov, na Právnickej fakulte Komenského univerzity, kde sa veľmi rýchlo habilitoval a získal profesúru. Práve oblasť práva a justície bola priestorom, kde V. Fajnor vykonal obrovský kus organizačnej i teoretickej práce, pri ktorej využíval nielen svoje nadštandardné vedomosti, ale aj neutíchnajúcu pracovitosť a odbornú všestrannosť. Všetky tieto aktivity Fajnora autor knihy sleduje, rekonštruje a podáva detailný výklad o ich doteraz nedocenennej dôležitosti. Odborné a napokon aj politické

kruhy v republike rešpektovali prácu tohto výnimočne usilovného právnik, ktorý postupne zastával funkcie prezidenta Súdnej tabule i Vrchného súdu v Bratislave a napokon aj predsedu Najvyššieho súdu v Československu. Po skončení druhej svetovej vojny, ktorú prežil v protektorátnej Prahe, kde bol vypočúvaný nacistickými bezpečnostnými orgánmi, sa stal zástupcom obnovenej republiky pri Stálom arbitrážnom dvore v Haagu.

Jozef Vozár za najdôležitejšie aktivity V. Fajnora v medzivojnovom období považuje práce na unifikácii zákonov, pri tvorbe slovenskej odbornej právnej terminológie, pri tvorbe občianskeho zákonníka, pri založení stavovskej organizácie Právnická jednota na Slovensku, na čele ktorej stál v rokoch 1920 – 1935. Bol jedným z iniciátorov založenia a vydávania odborného časopisu *Právny obzor*, v ktorom vykonával aj funkciu hlavného redaktora. Do časopisu prispieval zásadnými článkami z teórie práva, resp. z právnych dejín na Slovensku, v rámci ktorých písal aj o profesionálnej práci svojich starších i súdobých kolegov právnikov. V tomto smere bol jedným z priekopníkov vedeckého výskumu u nás. Vozár ho pokladá za zakladateľa modernej právnej vedy na Slovensku. Z Fajnorových odborných prác doteraz čerpajú ďalší domáci teoretici a historici dejín práva, ktorí ich vysoko oceňujú, lebo jeho závery prekročili slovenské hranice a v mnohých smeroch majú nadčasový význam – sú prekvapujúco, niekedy až neprijemne aktuálne aj dnes. Tým viac, ak reflektujeme dnešné organizačné, materiálne, ale najmä morálne problémy súčasnej justície na Slovensku. Na ilustráciu tohto konštatovania stačí zacitovať Fajnorove varovné slová z roku 1933: „*Nevážením si spravdivosti a spoliehaním len na politickú moc... je*

zrovna chorobou nášho verejného života, že farizejsky volá po očiste, po zatlačení a znemožnení korupcie a nechá hynúť ten jediný aparát, ktorý by bol v stave tomuto cieľu vyhovieť; keďže nechá hynúť svoje súdnictvo.“ (s. 132) Možno len predpokladať, aké osobné i profesionálne traumy musel prežívať Fajnor v posledných rokoch svojho života, keď videl do akého morálneho bahna sa dostala komunistická justícia v Československu. Smrť bola k nemu „milosrdná“, lebo sa už nedožil prenasledovania svojej rodiny.

Monografia, okrem úvodu a záveru, je rozdelená do deviatich kapítol, ktoré sú radené jednak v tematickom, jednak v chronologickom poradí. Táto náročná štruktúra spôsobila, že autor sa niekedy v textoch opakuje, čomu sa však nedalo celkom vyhnúť. Vozár sa v jednotlivých kapitolách, resp. podkapitolách zaoberá nielen postavou svojho hlavného hrdinu, ale aj všeobecnejšími otázkami vývoja súdnictva na Slovensku v prvej polovici minulého storočia. Do hľadáčika jeho výskumu sa v knihe dostávajú aj viaceré významné právnické osobnosti, zväčša blízki spolupracovníci, resp. žiaci V. Fajnora. Autor uvereňuje hodnotenia profesionálneho i ľudského profilu ich kolegu, spolupracovníka či učiteľa. To rozširuje poznávací dosah anotovanej monografie, tým viac, že niektorým postavám autor venuje samostatné podkapitoly, resp. stručné informatívne údaje v poznámkovom aparáte. Prácu dopĺňajú dve textové prílohy: Výberová bibliografia Fajnorových odborných prác a jeho úvaha z roku 1932 Sudca a advokát. Kniha je vybavená bohatou ikonografickou prílohou.

Ivan Kamenec

REGIONÁLNE DEJINY - ZBORNÍKY

KUŠNÍR, Jozef (ed.). *NOVÉ OBZORY* 33. *Prešov v priestore a čase*. Prešov: Krajské múzeum v Prešove, 2017, 248 s. ISBN 9788089952007.

Publikačná a vydavateľská činnosť Krajského múzea v Prešove bola dlhodobo spojená so spoločenskovedným zborníkom *Nové obzory*. Už v roku 1958 začala v múzeu pôsobiť vlastivedná redakcia na čele s Imrichom Sedlákom, úlohou ktorej bolo spolu s ďalšími bádateľmi skúmať a publikovať výsledky svojho výskumu zameraného na Prešovský kraj. Prvé číslo vyšlo v nasledujúcom roku v náklade 2700 kusov a bolo venované 40. výročiu Slovenskej republiky rád, 15. výročiu SNP, národopisu a prírodným pomerom kraja. Už cieľom tohto prvého vydania bolo poznávanie histórie, ako aj súčasnosti kraja s jeho prírodným a kultúrnym bohatstvom. *Nové obzory* boli každoročne vydávané (okrem roku 1989) do roku 1991 a za toto obdobie vyšlo celkom 32 čísel.

Roku 2017 vyšlo po 25-ročnej odmlke v poradí 33. číslo periodika *Nové obzory*, ktoré nesie podtitul *Prešov v priestore a čase*. Obnovená ročenka predstavuje zborník prác z konferencie nesúcej rovnomený názov. Toto podujatie sa konalo v budove Krajského múzea v Prešove, v Rákociho paláci v októbri 2017 pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o Prešove. Ročenka obsahuje 15 príspevkov od autorov, ktorí sa vo svojich výskumoch sústredili na rôzne problémy k dejinám významného východoslovenského mesta.

Autorkou prvého a zároveň jediného príspevku prírodovedného charakteru je

Ema Gojdičová z prešovského pracoviska Štátnej ochrany prírody SR. Vo svojom príspevku s názvom *Prešov – biodiverzita (príroda) v meste a jeho okolí* upriamuje pozornosť na prírodovedcov, ktorí svojimi prácami v minulosti, ako aj v súčasnosti prispeli k poznaniu a ochrane prírodných hodnôt mesta. Zároveň opisuje vzácné druhy rastlín, ktoré predstavujú súčasť prírodného dedičstva a približuje už zaniknuté zaujímavé lokality, ktoré boli súčasťou mesta. Archeológ Krajského múzea v Prešove Marián Čurný vo svojom príspevku predstavuje najnovšie, doteraz nepublikované a verejnosti takmer neznáme výsledky archeologických výskumov Konkatedrály sv. Mikuláša v Prešove roku 2012. V ďalšom príspevku zhrnuli archeologický výskum na Slovenskej ulici v Prešove (dom č. 82) spoločne Marián Uličný (KPÚ Prešov) a súkromný archeológ Mário Comisso. Kamila Marhefková zo Štátneho archívu v Prešove upriamila svoju pozornosť na významnú pamiatku písomného charakteru a venovala sa diplomaticko-obsahovej analýze najstaršej mestskej knihy Prešova z rokov 1424 – 1509. Jozef Ridilla zo Šarišskej galérie v Prešove sa v štúdiu nesúcej názov *Neskorogotická drevená skulptúra v prešovských zbierkotvorných inštitúciách* venuje pozornosť umeleckým výtvorom z fondov Šarišskej galérie a Krajského múzea v Prešove, pričom približuje hlavne diela Majstra Pavla z Levoče.

Marcela Domenová z Inštitútu histórie FF PU je autorkou článku o dejinách prešovského školstva v 16. storočí, v ktorom prináša nielen nové poznatky o osobnostiach prešovského školstva, ale aj o funkciách, platoch a aktivitách v spojení so študentmi, ako bolo napr. divadlo a literárnej činnosti v uvedenom období.

Pamiatkam písomného charakteru sa v ďalšom prínosnom príspevku *Národné obrodenie v starých tlačiach: fragmenty pamiatok knižnej kultúry v Prešove* venuje Gabriela Oľšavská a Lucia Němcová zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove. Sondou do takmer nedotknutej témy dejín prešovského poštovníctva je štúdia Radky Palenčárovej z Historického ústavu SAV. Daniela Pellová zo Štátneho archívu v Prešove zhrnula vo svojej práci dejiny prešovských vodovodov od vôbec prvých písomných záznamov z prelomu 15. a 16. storočia až do začiatku 70. rokov 20. storočia. Na tento príspevok nadväzuje štúdia *Unikátny prešovský Kumšt* od Michaely a Tomáša Haviarových. Bolo to dômyselné zariadenie na distribúciu vody do mesta, umiestnené v jednej zo stredovekých hradobných bášť v blízkosti severnej brány. V štúdiu s názvom *Gréckokatolícky Prešov* predkladá Peter Borza z Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach významné medzníky v dejinách gréckokatolíckej cirkvi a jej prínos pre duchovný, ako aj kultúrny rozvoj Prešova od 18. storočia až po súčasnosť.

Príspevok Patrika Derfiňáka z Inštitútu histórie FF PU v Prešove hodnotí hospodárenie Prešova na prelome 19. a 20. storočia. Zaujímavá je aj práca od Petra Koval'a, z rovnakého pracoviska, ktorý pomocou archívnych prameňov spracoval históriu Okresnej verejnej nemocnice T. G. Masaryka, ktorá začala svoju činnosť v polovici 30. rokov 20. storočia a stala

sa ústredným zdravotníckym zariadením v regióne severovýchodného Slovenska. Úlohu Východoslovenského múzea v Košiciach na výstavných aktivitách v Prešove v období prvej Československej republiky spracoval vo svojom príspevku Ján Kovačič z Východoslovenskej galérie v Košiciach. Autorom posledného príspevku a zároveň aj zostavovateľom zborníka je Jozef Kušnir z Krajského múzea v Prešove, ktorý vo svojej štúdiu venoval pozornosť spôsobu, rozsahu a špecifikám riešenia židovskej otázky v Prešove v období prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945), kde žila silná komunita židovského obyvateľstva.

Zborník *Nové obzory 33. Prešov v priestore a čase* prináša nové, doteraz neprezentované a nepublikované výsledky výskumov autorov s rôznou špecializáciou a je výsledkom vzácného interdisciplinárneho prepojenia poznatkov z oblasti prírodných vied, archeológie, histórie, umeleckej histórie či pamiatkovej ochrany. Zborník vyšiel v náklade 300 kusov. Uverejnené príspevky predstavujú veľký prínos pre historiografiu dejín Prešova. Na konferencii sa stretli bádatelia z rôznych inštitúcií so záujmom o urbánne prostredie a dejiny Prešova a položili tak základ pre tradíciu ďalšieho výskumu dejín mesta, ktorý by mohol predstaviť nové či menej známe udalosti a obohatiť tak vedomosti o dejinách regiónu.

Radka Palenčárová